

de yer yer Türkçe olmaktan çıkar, âdetâ Arapça ve Farsça söylenmiş bir mısra yapısına ulaşır. Ancak onda dil şiirin şekli ve bilhassa konusu ile yakından ilgilidir.

Daha çok içinde yaşadığı devirden ve karşılaştığı haksızlıklardan şikâyet eden hicviyyeleri ve sıla hasretini dile getiren koşmalarıyla dikkati çeken Zihnî, gönlünün acılarını ve mizacının taşkınlıklarını şiirlerine dökmek suretiyle sıla hasretini dindirmeye çalışmıştır.

Eserleri. 1. *Divan*. Şiirlerinin çoğunluğunu aruz vezni ile yazılanlar teşkil eder. Bu vezinle yazdığı şiirlerden meydana gelen *Dîvân-ı Zihnî* 1839 yılında tamamlanmış, 1854'te gözden geçirilmiş ve daha sonra oğlu Ahmed Revâî tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır (1293). 2. *Sergüzeştname*. Yazma halinde olan bu eserin 1854'ten sonra yazıldığı tahmin edilmektedir. Müellif hattıyla olan nüshası (İÜ Ktp., İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları, nr. 2727) dışında başka nüshaları da vardır. 3. *Kitâb-ı Hikâye-i Garîbe*. Eserdeki olayın kahramanları, 1817'de Bayburt beylerinden olan Paşazâde Hacı Sâdullah Bey, ailesi ve özellikle başından uzun maceralar geçen Sâdullah Bey'in oğlu Abdullah Bey'dir. Yer yer di-

van nesrinin ağdalı ifadelerine de rastlanan eserin bitirilişi 1261 (1845) yılı olarak verilmiştir. Eserin bilinen üç nüshasından ikisi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 6649; İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları, nr. 2621), diğeri de Erzurum eski milletvekillerinden Yeşiloğlu Salih Bey'in kütüphanesinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, II, 179; Ziyâeddin Fahri [Findikoğlu], *Erzurum Şairleri*, İstanbul 1927, s. 64-70; a.mlf., *Bayburtlu Zihnî*, İstanbul 1928; a.mlf., "Bayburtlu Zihnî ve Tezkirecilerimiz", *Türk Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, yıl: 17, sy. 1 (125), İstanbul 1947, s. 12-14; Köprülü, *Türk Saz Şairleri*, III, 469-472; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1971-1978; Tanpınar, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 101-104; Banarlı, *RTET*, s. 851-852; Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihnî*, İstanbul 1988; a.mlf. — Ali Berat Alptekin, *Bayburtlu Zihnî Bibliyografyası*, Ankara 1990.



ABDULLAH UÇMAN

BAYEZİD, Şehzade

(ö. 969/1562)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın
saltanat iddiasıyla isyan eden
Hürrem Sultan'dan
olma oğlu.

1526'da İstanbul'da doğdu. 11 Kasım 1539'da kardeşi Cihangir ile birlikte sünet edildi. 1541 Macaristan seferine katıldı. 1546'da Karaman sancak beyliği ile Konya'ya gönderildi. 1548'de İran üzerine yürüyen babasını Akşehir'de karşıladı, ordu Halep'te kışladığında da babası tarafından oraya çağırıldı. 1553 Nahcivan seferinde ise taht muhafazası için Edirne'ye yollandı. Fakat Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinden (6 Ekim 1553) sonra onun adına isyan eden Düzme Mustafa kuvvetlerini durdurmada ağır davranması, bu olayın kendisince düzenlendiği rivayetine yol açtı. Bu da babasının kendisine olan güvenini sarstı. Bununla birlikte Kanûnî oğlunu bağışladı ve Kütahya'ya gönderdi. "Ben kulunu zu muradına ırgürdünüz" diye babasına teşekkür eden Bayezid (T SMA, nr. E 6572/1), kendini artık tahtın tabii vârisi olarak görmeye başladı. Bu yüzden de ağabeyi Selim ile aralarında bir saltanat mücadelesi baş gösterdi. Bu mücadele yalnızca Bayezid'in ihtiraslarının ve aradaki çıkarıcıların tertiplerinin değil ülke-deki idarî, sosyal, ekonomik şartların da bir sonucu idi. Kanûnî'nin saltanatına karşı başlayan hoşnutsuzluk, Şehzade

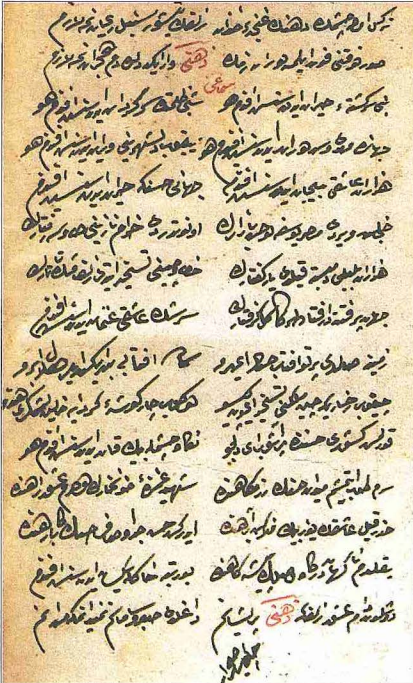
Mustafa'nın öldürülmesinden sonra daha da yaygınlaşmıştı. Nahif yaratılışı, barış sever bir ruha sahip olan Bayezid kendisini zevk ve safaya düşkün Selim'den daha üstün görüyordu. Ayrıca Fâtih Kanunnâmesi'nin kardeş katli ile ilgili maddesinin uygulanması endişesi de saltanat mücadelesine girişmesinde rol oynadı.

Bayezid, annesi Hürrem Sultan'ın ölümü (16 Mart 1558) ile en güçlü koruyucusunu kaybedince kendisine taraftar toplamaya koyuldu. Bu durumda oğullarını birbirinden uzaklaştırmayı gerekli gören Kanûnî, her birinin haslarına 300.000 akçe ilâve ederek (terakki) Selim'i Konya'ya, Bayezid'i de Amasya'ya nakletti (6 Eylül 1558). Ancak Bayezid bu nakli bir hakaret saydı ve birtakım bahanelerle Kütahya'da kalmaya çalıştı. Bu arada kendisine yeni terakkiler, oğullarına da sancak verilmesi gibi bazı isteklerde bulunmuş, fakat babasının ısrarı karşısında 28 Ekim'de Kütahya'dan ayrılmıştı. Yine de bu tayini "cennetten cehenne doğru" saydığından şikâyetler yağdırmış ve elli beş gün süren uzun bir yolculuktan sonra 21 Aralık 1558'de Amasya'ya varmıştı.

Kanûnî Sultan Süleyman Bayezid'i avutucu vaatlerle oyalarken o, "Padişah olan yalan söyler mi?" diye babasını suçlamaya yönelmiş ve adam toplamaya da hız vermişti. Bayezid'in "yevmlü" denilen askerlerini dağıtamayan Kanûnî Selim'in de asker toplamasını istemiş, ayrıca bazı beylerbeyileri ile vezir Sokullu Mehmed Paşa'yı ona yardıma göndermişti. Bu sırada Bayezid'in sancağından çıkması bir isyan olarak değerlendirilmiş, onun ve taraftarlarının katledilmelerinin vâcip olduğu hakkında fetvalar alınmıştı. Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi ile bazı din adamlarının verdikleri fetvalarda Bayezid, padişahın itaatından çıkıp kaleleri ele geçiren, halka "mal salup" cebren alan ve asker toplayan bir "bâgî" olarak suçlanmıştı (*Sultân Bâyezîd Nâm Şehzâde Hakkında Mevâltin Verdikleri Fetvâdır*, Beyazıt Devlet Ktp., Velîyüddin Efendi, nr. 3216, vr. 67^b-69^b).

Bu arada Amasya'dan Ankara'ya gelmiş bulunan Bayezid durumu öğrenince 30.000'i bulan kuvvetleriyle hareket ederek 29 Mayıs 1559'da Konya önlerine vardı. Ancak onun adamları Selim'i destekleyen düzenli kuvvetlere göre eğitim yönünden çok yetersiz olduğundan 30 Mayıs'ta başlayan ve iki gün süren savaş Bayezid'in yenilgiyle sonuçlandı.

Bayburtlu Zihnî'nin *Sergüzeştname* adlı eserinden bir sayfa (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2727, vr. 158^a)



Süratle Amasya'ya dönen Bayezid, Müftü Muhyiddin Cürcânî'yi babasına göndererek affını diledi. Fakat oğlunu affa lâyık görmeyen Kanûnî onun derhal yakalanmasını emretti. Bunun üzerine Bayezid oğulları Orhan, Osman, Mahmud ve Abdullah'ı alarak 7 Temmuz'da Amasya'dan çıktı. Doğu sınırına yaklaştığında Sa'd Çukuru mevkiinde kendisine yetişen sancak beyleriyle tutuştuğu savaşı kazandı; ancak Osmanlı topraklarında barınamayacağını anlayınca 1559 Ağustosunda ortalarında adamlarıyla birlikte İran'a sığındı (T SMA, nr. E 5997).

23 Ekim'de Kazvin'e vardığında Şah Tahmasb tarafından parlak bir törenle karşılandı, hatta başına tabaklar dolusu mücevher saçıldı. Şah Tahmasb, Bayezid'in ricası üzerine görünüşte Kanûnî'den onun affını diledi. Kanûnî de bir ara oğlunun suçunu bağışlamayı düşündü, fakat Selim'le Tahmasb'ın olumsuz tutumları karşısında bundan vazgeçti. Selim kardeşinin ortadan kaldırılmasını daha uygun buluyordu. Bu çekişmeden faydalanmak isteyen Tahmasb da bir suikast hazırlandığı iddiasıyla önce Bayezid'in askerlerini dağıtmış, 16 Nisan 1560'ta da onu ve oğullarını hapsedirtmişti.

Bundan sonra Kanûnî, Selim ve Tahmasb arasında Bayezid'in teslimi konusunda yazışma ve pazarlıklar başladı. Sonunda padişah şahın isteklerinden bir kısmını kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre Tahmasb'a 1.200.000 altın ödenecek, Kars Kalesi de İran'a bırakılacak-

tı. Ayrıca Selim de padişah olduğunda İran'la dost kalacağını belirten bir ahid-nâme vermişti. Anlaşmaya varılınca Bayezid ve oğullarını teslim alacak Osmanlı elçileri 16 Temmuz 1562'de Kazvin'e ulaşmışlardı. Bayezid, 23 Temmuz Perşembe günü Selim'in çavuşbaşı Ali Ağa'ya teslim edildi ve hemen orada boynuna geçirilen kementle boğularak öldürüldü. Arkasından dört oğlu da aynı âkibete uğradı. Daha sonra bu beş Osmanlı şehzadesinin naaşları Sivas'a getirilerek surların dışına defnedildi. Sonradan Melik-i Acem Türbesi diye tanınan bu türbe günümüze ulaşmamıştır. Bu arada Bayezid'in Bursa'da bulunan üç yaşındaki beşinci oğlu da öldürtülmüştür. Bayezid'in katlinden sonra Tahmasb'a vaad edilenden az olarak 500.000 filori ile bazı değerli hediyeler gönderilmiştir (T SMA, nr. E 673/1).

Mizaç itibarıyla babasına benzeyen Bayezid'i 1555'te Edirne'de gören seyyah H. Dernschwam onu kısa boylu, solgun, sarı benizli, zayıf ve hafif bıyıklı olarak tarif eder. Ayrıca o kendisiyle tanışan diğer seyyahlar tarafından melankolik tabiatlı, fakat okumayı ve iyiliği seven, faziletli, şair yaratılışlı, zeki, mütevazı, mert ve cesur bir kişi olarak da nitelendirilmektedir. Şâhî mahlasıyla şiirler yazan Bayezid'in Kütahya'da iken âlimlerden ve şairlerden oluşan bir "irfan âlemi" kurduğu bilinmektedir. 1443 beyitten oluşan divanında (Millet Ktp., nr. 225) Farsça şiirler de vardır. Ayrıca "baba" redifli manzum afnâmesi, devrinde ülkenin her

tarafında okunmuştur. Bayezid olayı, kanlı bir iç savaştan başka, yenicilerle muhafız olarak Anadolu'ya yayılması, şehzadelerden yalnızca en büyüğüne sancak verilmesi gibi bazı idarî değişikliklere de sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E 673/1, 1397, 3926, 5997, 6058, 6059, 6319, 6572; *Târîh-i Âl-i Osmân*, Bursa Ulucami Ktp., nr. 40/2021, vr. 52^a; Şehzade Bayezid (Şâhî), *Divan*, Millet Ktp., nr. 225; *İttâ-nâme*, Süleymaniye Ktp., s. 304-308; nr. 341; *Sultân Bâyezîd Nâm Şehzâde Hakkında Mevâltin Verdikleri Fetvâdur*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3216, vr. 67^b-69^b; Derviş Çelebi, *Cengnâme der Harb-i Sultân Bâyezîd*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2735; Ârifî, *Veşkâyi-i Sultân Bâyezîd ma'a Selim Hân*, TSMK, Revan, nr. 1540; Gaffârî, *Cihân-ârâ*, Tahran 1343 hş., s. 304-308; Hasan-ı Rûmlü, *Ahşenü'l-tevârîh* (nşr. C. N. Seddon), Baroda 1931, I, 408-409, 411-412, 415-417; Feridun Bey, *Münşeat*, II, 20-48; Busbecq, *Türk Mektupları* (trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul 1938, s. 78, 102-113, 115, 118, 181-194, 210-220, 276-283; H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (trc. Yaşar Önen), Ankara 1987, s. 331-332; Âlî, *Nâdirü'l-mehârib*, TSMK, Revan, nr. 1290, vr. 1^a-25^a; a.mlf., *Kühû'l-ahbâr*, DTCF Ktp., İsmail Saib Sencer, nr. 1/1783, vr. 45^b-58^b, 70^a-71^a, 75^a-84^a; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 119-121; Pecuyul İbrâhim, *Târîh*, I, 45, 302, 341-342, 385-409; Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, Bulak 1248, s. 171, 182; Sarı Abdullah Efendi, *Düstârü'l-inşâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3332, vr. 246^b-294^a; D. Trevisan, *Relazione*, Albari, ts., III/1, s. 174; III/3, s. 116 vd.; Hüseyin Hüsameddin [Yasar], *Amasya Tarihi*, İstanbul 1927, III, 316-320; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *XVI. Asırda Bursa 1558-1589*, Bursa 1943, s. 22-24; Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları 1550-1603*, Ankara 1963, s. 61, 78-79, 112, 114; Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961; a.mlf., "Şehzade Bayezid'in Babası Kanunî Sultan Süleyman'a Gönderdiği Mektuplar", *TV*, 1/16 (1944), s. 118-127; Ahmed Refik [Altınay], "Konya Muharebesinden Sonra Şehzade Sultan Bayezid'in İran'a Fıranı", *TOEM*, sy. 36 (1331), s. 705-727; Ekrem Kâmil, "Hicrî Onuncu-Milâdî Onaltıncı Asırda Yurdumuzu Dolaşan Arap Seyyahlarından Gazzî ve Mekki Seyahatnâmesi", *Tarih Semineri Dergisi*, 1/2, İstanbul 1937, s. 40-42.



ŞERAFETTİN TURAN

BAYEZİD I

(Bayezid)

(ö. 805/1403)

Yıldırım İakabıyla tanınan
Osmanlı padişahı
(1389-1403).

755'te (1354) doğdu. I. Murad'ın büyük oğlu olup annesi Gülçiçek Hatun'dur. 1381 yılı dolaylarında Germiyanoglu Süleyman Çelebi'nin kızı Sultan Hatun ile

Şehzade Bayezid divanının ilk iki sayfası ile (Millet Ktp., Ali Emiri, Manzum, nr. 225) Kanunî Sultan Süleyman'ın Nahçıvan seferi sırasında Yenisehir'de oğlu Şehzade Bayezid'i gösteren bir minyatür (*Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 570^a)

